

ŞAKIRI SOLTANƏHMƏDİ SİYAMƏK ALLAHVERDİ OĞLU

Bakı Dövlət Universiteti

e-mail: Siamak.shaker@yahoo.com

İRAN VƏ AZƏRBAYCAN HÜQUQUNDA OĞURLUQDA ƏLBİR OLMA

Açar sözlər: Oğurluqda əlbir olma, iştirakçılıq, cinayətə yardım etmək.

Ключевые слова: Предварительный сговор в хищении, соучастие, помощь на преступлению

Keyword: Preliminary collusion in the theft, complicity and assistance crime

Ümumiyyətlə götürdükdə hər hansı bir cinayətin iki və ya bir neçə nəfər tərəfindən törədilməsi təhlükənin artmasına səbəb olmaqla yanaşı cinayət qəsdinə məruz qalan şəxsin operativ müdafiə qabiliyyətini çətinləşdirir. Ona görə də qayda üzrə cinayətin baş verməsində bir nəfərdən artıq şəxsin iştirakı cəzanın ağırlaşmasına gətirib çıxarır. Bununla da bir nəfərin törətdiyi cinayətdən daha ağır olan qrup və mütəşəkkil dəstə cinayətlərinin növləri fərqləndirilir. Məhz elə bu səbəbdən də müxtəlif ölkə qanunvericilikləri bir neçə nəfərin törətdiyi cinayətə daha ağır cəza təyin edir.

İranın Cəza Qanununun 42-ci maddəsinə əsasən, hər kəs bilərəkdən və qəsdən digər şəxslər ilə həbs və tutulmaya səbəb olan cinayətlərdən birində iştirak edərsə və cinayət onların hamısı tərəfindən birlikdə törədilsə və onlardan hər birinin həmin cinayəti təklikdə yerinə yetirə bilməsinin mümkün olub-olmamasından asılı olmayaraq və eləcə də onların hər birinin bu cinayətdə iştirak həddinin bərabər və qeyri-bərabər olmasından asılı olmayaraq cinayətdə şərik hesab edirlər və hər birinə ayrı-ayrılıqda cəza müəyyənləşdirilir. Səhvən iki və ya çox şəxs tərəfindən törədilən cinayət zamanı da cəza hər bir iştirakçıya qarşı ayrı-ayrılıqda şamil edilir.

Həmin maddəyə görə cinayət törədilərkən şəriklərdən hər biri cinayətin müəyyən bir hissəsinə həyata keçirmiş olmalıdır. Buna görə də əgər iki nəfər birlikdə bir qadına təcavüz edərlərsə, yaxud iki oğru birlikdə evə daxil olub hər biri bir malı oğurlayarsa və ya iki nəfər birlikdə digərini təhqir edərlərsə cinayətdə şərik hesab edilməzlər. Mürəkkəb cinayətə gəldikdə isə burada da şəriklərin cinayətin nəticəsinə aidiyyəti olmalıdır. Buna görə də əgər bir şəxs dələduzluq cinayətində iştirak edərsə, amma malı oğurlamaqda iştirak etməzsə, onun əməli dələduzluqda iştirak hesab edilmir. Habelə şərikin hərəkəti cinayətin maddi elementinə müdaxilə etmək olmalıdır. Buna görə əgər bir şəxs, digəri onun malını oğurlasın deyə mal sahibinin başını qatarsa, yenə də cinayətdə şərik hesab edilmir 1, s.115).

Şərik:

Cinayətdə şəriki olan cinayəti törədən şəxs kimi hesab edilir. Amma ona görə şərik adlanır ki, digər şəxs və ya şəxslər ilə birlikdə cinayəti təşkil etmişdir. Beləliklə iki nəfər gizlicə bir şəxsin evinə daxil olub və müştərək formada daşınan əmlaka sahib çıxmağa çalışarlarsa, onların hər biri oğurluq cinayətində şərik hesab edilir və cinayəti törətmək cəzasına məhkum edilir.

Cinayəti törətməkdə şərik olan şəxsin məsuliyyəti tamamilə müəyyəndir. Heç bir halda digər şəriklərin cəza məsuliyyəti ilə əlaqəsi olmur. Ona görə də hər bir şərik ayrıca təqib edilə bilər. Buna görə də şəriklərdən birinə tətbiq edilən cinayət digər şəriklərə tətbiq edilən cəzalardan fərqli ola bilər. Məsələn, ata qardaşı ilə gizlicə oğlunun malını oğurlayarsa, ataya hədd (cismani cəza) cəzası təyin edilmir. Lakin digər şərtlərlə birlikdə qardaşına hədd cəzası təyin ediləcəkdir. Qardaşa təyin edilən hədd cəzası İran Cəza Qanununun 197-ci maddəsinə əsasən həyata keçirilir. Ata isə İranın Cəza Qanununun 198-ci maddəsinin 11-ci bəndi və Səbiq qisas və həddlər Qanununun 213-cü maddəsinin 5-ci bəndinə əsasən cəzalanır. Çünki İran İslam Cəza Qanununun 198-ci maddəsinin 11-ci bəndində qeyd edilir: "Oğruya o zaman hədd cəzası təyin edilə bilər ki, bir sıra xüsusiyyətlər mövcud olmasın..... 11) Oğru əmlakı oğurlayanın atası olmasın". Onun qardaşı isə öz qardaşı oğlunun malını oğurladığı üçün digər şərtlərin mövcudluğu şəraitində İran Cəza Qanununun 197-ci maddəsinin təsir dairəsinə düşür (4, s.474).

Azərbaycan hüquq sistemində cinayətə şərik olana (cinayətdə iştirakçılıq) belə bir tərifi verilir:

Cinayətin törədilməsində iki və daha artıq şəxsin iştirakı belə əməlin edilməsinə mütəşəkkillik

Tarix və onun problemləri, № 4 2011

verir, onun sosial təhlükəsizini yüksəldir.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində cinayətdə iştirakçılıq anlayışını nəzərdə tutan 31-ci maddədə deyilir: “İki və ya daha çox şəxs qəsdən cinayət törətməkdə birgə iştirakçı iştirakçılıq sayılır”.

Cinayətdə birgə iştirakçılıq hər bir iştirakçının hərəkətinin başqasının hərəkəti üçün şərt olmasını və bir- birini tamamlamasını, kriminal əməlin, yaxud da ictimai təhlükəli nəticənin bütün iştirakçıları üçün ümumi olmasını, habelə hər bir iştirakçının əməli ilə kriminal nəticə arasında səbəbli əlaqənin olmasını nəzərdə tutur (7, s.345-347).

İran qanunvericiliyində oğurluqda iştirak:

İranda cəza qanununa görə cinayətin şəriki o şəxsə deyilir ki, cinayət onun əməli üzündən baş versin, yəni oğurluq cinayətində oğurluq əməlini ona nisbət vermək olsun. Buna görə də hədd cəzasına səbəb olan oğurluqda əmlakı olduğu yerdən çıxarmaq üçün şəxs ya tək hərəkət etmiş, ya da kimdənsə kömək almış olsun. Bundan əlavə hədd cəzasına səbəb olan oğurluqda iştirak edən zaman şərik də əmlakın olduğu yerə basqın etmiş olmalıdır. İran Cəza Qanununun 198-ci maddəsində qeyd edilir: “Oğru təklikdə və yaxud kiminsə köməyi ilə əmlakın yerinə basqın etmiş olsun”. Oğruların hər birinin payının norma həddinə gəlib çıxması isə oğruların sayının neçə nəfər olmasından asılı olmayaraq oğurlanmış əmlakın ümumi dəyərinin norma həddinə çatması o zaman meydana gəlir ki, iki və ya çoxlu şəxs əmlakı bir-birinin köməyi ilə qoyulduğu yerdən kənarlaşdırmış olsunlar. Məsələn, bir soyuducunu köməkləşərək evdən çıxarmış olsunlar. Yox əgər oğrulardan hər biri ayrı – ayrılıqda çıxarlarsa, onların hər birinin məsuliyyət miqdarı həmin malın qiymətinə görə təyin edilir. Onlara hədd və ya tutulmaq cəzası əmlakın qiymətinə görə müəyyənləşdirilir (3, s.323 və 274).

Hər halda oğurluq cinayətinin baş verməsində şərik olan bütün şəxslər ayrı-ayrılıqda öz cəzalarını alacaqlar.

Burada bir neçə məsələyə diqqət etmək zəruridir:

1. Cinayəti törədənlərinin sayına görə cəzanın artması mövzuya aid olan deyil, şəxsi səbəblərdən hesab edilir. Ona görə də hər bir şərikin özünəməxsus məsuliyyəti vardır. Deməli, əgər iki nəfər oğurluğun törənməsində iştirak edərsə, cəza artmış hesab edilir. Bu zaman isə ikinci tərəfin cəza məsuliyyətinə cəlb edilib-edilməməsi və ya güzəşt qrupuna aid edilib- edilməməsinin cəzanın artmasına təsiri yoxdur.

2. Oğruların sayı o zaman cəzanın ağırlaşmasına səbəb olur ki, bütün insanlar icra əməliyyatında iştirak etmiş olsunlar. Çünki normal halda oğru, praktik şəkildə oğurluq edən şəxsə deyilir (lakin əgər yaxşı ilə pisi bir-birindən ayıra bilməyən uşaq və ya kəmağıl oğurluqda iştirak etməyən bir şəxs tərəfindən oğurluğa təhrik və ya məcbur edilərsə bu halda İran cəza qanununun 198-ci maddəsinin 3-cü qeydi ilə onlar cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmirlər. İran cəza qanununun 651-ci maddəsinə əsasən, cinayət meydanında iştirak etməyən, lakin təhrikçi sayılan həmin şəxs cəzalandırılacaqdır).

Azərbaycan hüququnda oğurluqda iştirak:

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “özgə əmlakını qanunsuz ələ keçirtmə və talama işləri üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” 14 may 1999-cu il tarixli 9 sayılı qərarına əsasən, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs tərəfindən talama dedikdə, cinayətin birgə törədilməsinə dair qabaqcadan razılığa gələn iki və ya daha artıq şəxsin iştirakı ilə törədilən talama başa düşülməlidir.

Qrup cinayətin subyekti ən azı iki şəxsdən ibarət olmalıdır. Bu kəmiyyət əlamətidir. Qrupun üzvlərinin maksimal sayı qanun tərəfindən məhdudlaşdırılmışdır.

Bu əlamətin mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, qrupa daxil olan şəxslərin ən azı iki nəfəri cinayətin subyekti olmalıdır, yəni anlaşıqlı və cinayət məsuliyyəti yaşı həddinə (göstərilən halda 16 yaşa) çatmalıdır.

Cinayətin təkbaşına törədilməsi ilə müqayisədə cinayətin hüquqi qrup təşkil etməyən qrup tərəfindən törədilməsinin ictimai təhlükəsizlik dərəcəsi bir çox hallarda yüksəkdir.

Məhkəmə bunu cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə almağa borcludur.

Qrupun iştirakçıları talamanı birgə törətməlidirlər. Bu keyfiyyət əlamətidir. Ona əsasən qabaqcadan əlbir olan bir qrupa daxil olan ən azı iki şəxs birgə icraçı olmalıdır. Birgə iştirakçılıq öz növbəsində şəxsin cinayət tərkibinin obyektiv tərəfinə daxil olan hərəkətləri törətməsini nəzərdə tutur.

Bu zaman hər bir kəsin başqaları ilə birlikdə bütün obyektiv tərəfi yerinə yetirməsi məcbur deyildir. Şəxsin başqa şəxslərlə birgə konkret maddənin dispozisiyasında göstərilən əməllərin çərçivəsində onun hər hansı bir hissəsini yerinə yetirməsi kifayətdir.

Şəxslərin başqa vəzifələri yerinə yetirməsinə (təhrikçi, köməkçi, təşkilatçı) təhlil etdiyimiz tövsiyə edici əlamətin tətbiq edilməsi üçün əsas kimi baxmaq olmaz və o, Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsinə əsasən talamada iştirakçılıq kimi tövsiyə edilir (6, s. 132, 134, 137).

Amma sonuncu paragraf İran qanunvericiliyindən fərqlənir. Bu hissə oğurluqda yardım kimi tərif edilir və cinayətə yardım edən onun baş verməsini asanlaşdırır. Deməli, əgər kimsə seyfin açarını oğruya verərsə, yaxud bankın yarımaq planını oğrunun qabağına qoyarsa və ya küçədə keşik çəkib oğurluğa şərait yaradarsa, yaxud oğrunu oğurluğa rəğbətləndirə, təhdid edə və ya təhrik edərsə oğurluğa yardım edən hesab edilir.

Qrupa daxil olan şəxslər arasında cinayəti birgə törətmək haqqında qabaqcadan razılışma olmalıdır. Cinayət törətmək haqqında razılışma bilavasitə onun həyata keçirilməsinin başlanmasına qədər, yəni konkret talamanın obyektiv cəhətinə daxil olan hərəkətlərin başlanmasına qədər əldə edilmişdirsə, razılışma qabaqcadan əldə edilmiş sayılır. Razılışmanın mümkün olduğu cinayətkar fəaliyyətin son mərhələsi – talamağa hazırlıqdır.

Yardım etmək:

Cinayətə yardım edən cinayəti törətməyə də onun asanlaşmasına kömək edir. Əlbəttə İran Cəza Qanununun 43-cü maddəsinin birinci qeydinə görə, “hər kəs digərini cinayət törətməyə təhrik edərsə, rəğbətləndirərsə, tamahlandırarsa və ya təhdid edərsə və ya hiylə və dələduzluq yolu ilə cinayəti törətməyə səbəb olarsa”, oğurluğa yardım o zaman hesab edilir ki, onların niyyətləri üst-üstə düşsün və işi görən ilə yardımçının əməli arasında zaman baxımından yaxınlıq olmuş olsun. Məsələn üçün: Əgər “x” adlı şəxs “y” adlı şəxsin evinin açarını evdə olan velosipedi gətirmək üçün “z” adlı şəxsə verərsə, lakin “z” adlı şəxs bundan sui-istifadə edib “y” adlı şəxsin evinin əşyalarını oğurlayarsa, bu zaman “x” adlı şəxsin əməli oğurluğa yardım etmək hesab edilmir.

Son qanunda əksər hallarda oğurluğa yardım etmək cəzası törədilən oğurluğun növünə görə təyin edilir. Qeyri-müəyyən hallarda isə İran İslam Cəza Qanununun ümumi məsələlərinə müraciət etmək lazımdır.

“Hədd” cəzasına səbəb olan oğurluqda yardım əməlinin cəzası İran İslam Cəza Qanununun 251-ci maddəsinin 2-ci qeydinə görə 1 ildən 3 ilə qədərdir.

Buna görə də əgər kimsə oğurluq yerini nəzarətə götürməyi öhdəsinə alırsa, cinayətin baş verməsini asanlaşdırarsa da, amma oğurluğun özünə aidiyyəti olmur. Lakin buna baxmayaraq hökm ona da şamil edilir. Ona görə də cinayəti törədən və yardımçının hər ikisini həmin qanunla mühakimə etmək olar (5, s.39).

“Əlmovzuətul-cinaiyyə” də belə qeyd edilmişdir: “Əgər iki və ya bir neçə nəfər oğurluq törədərsə və ikinci nəfər müəyyən olmazsa yenə də bu oğurluq halının ağırlaşması deməkdir. Çünki oğurluğun iki nəfər tərəfindən törədilməsi cəzanın artmasına səbəb olur. Hətta ikinci şəxs qeyri-müəyyən olaraq qalsa belə” (2, s.277).

Beləliklə, aparılan tədqiqat nəticəsində aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

Şərik həm İran, həm də Azərbaycan qanunvericiliyində müəyyən mənada bir-birinə oxşar tərzdə mənə edilmiş və hər iki qanunvericilikdə cinayətdə iştirakçı, əlbir olanlara cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur.

Oğurluqda əlbir iştirak edən insanların güzəştə malik olub-olmamasından asılı olmayaraq, onlara qarşı ağır cəza tətbiq edilir. İran hüquq sistemində olan oğurluqda şərik olmaq Azərbaycan hüquq sistemində oğurluğa əlbir olmaqla müqayisədə nisbətən geniş anlayışdır. Əgər iki nəfər oğurluqda əlbir olmaq maddəsi ilə axtarışda olarsa, onlardan biri tutulub digəri qaçarsa, tutulan oğru İranın Cəza Qanununun 651-ci maddəsinə əsasən cəzalandırılacaqdır. Bu zaman isə qaçanın şəxsiyyətinin məlum olub-olmamasının cəzalandırılana aidiyyəti olmayacaqdır. Bəzən isə oğurluqda iştirak edən və qaçmağı bacaran insanın oğurluqda olan əsas rolu dəqiq müəyyən olmadığı üçün belə halda tutulan şəxsi 651-ci maddəyə görə mühakimə etməirlər.

Hər iki ölkənin hüquq sistemində cinayətdə iştirak etmək və əlbir olmaq cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərdə tutulur.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR

1. Azərbaycan Respublikası cinayət məəcəlləsinin kommentariyası. Prof. F.Səməndərovun redaktorluğu ilə. Bakı: "Digesta" nəşriyyatı, 2006
2. Qolduziyan İrəc. Xüsusi cəza hüququ. Tehran: Tehran universiteti, 2006
3. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ (ümumi hissə). Bakı: "Digesta" nəşriyyatı, 2006
4. Mirməhəmməd Sadeqi Hüseyn. Mülkiyyət və əmlak əleyhinə cinayətlər, tətbiqi araşdırma, Tehran: Mizan nəşri, 2009
5. Rüstəm oğlu Ruslan. Özgə əmlakını gizli yolla talama əməlləri ilə cinayət hüquqi mübarizəsinin problem məsələləri. Bakı, 2007
6. Qolpayqani Seyyid Məhəmmədrza. Durrulmunfərid, darul quran. Cild 3, Qum, 1935
7. Cəndi Əbdülməlik. Əlmovzuətul-cinaiyyə, Cild 4, Beyrut: "Ərəbi irsin dirçəldilməsi evi", 1976

ШАКИРИ СОЛТАНАХМЕДИ СИЯМЕК АЛЛАХВЕРДИ ОГЛЫ
Бакинский Государственный Университет
e-mail: Siamak.shaker@yahoo.com

**УЧАСТИЕ ПРИ КРАЖИ В ИРАНСКОЙ И
 АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПРАВЕ**

К соучастникам в краже независимо от наличия снисхождения применяются суровые наказания. Соучастие в краже в правовой системе Ирана понимается несколько шире, чем соучастие в хищении в правовой системе Азербайджана. Если из двух соучастников кражи находящихся в розыске, один будет задержан, а другой скроется, то задержанный вор будет наказан на основании статьи 651 Закона о наказаниях Ирана. В таком случае остается неизвестным, будет ли скрывшееся лицо наказано. В то же время, если лицам, принимавшим участие в краже и сыгравшим в ней ключевую роль, удалось скрыться, то в таких случаях задержанные лица не могут подвергаться преследованию по статье 651 Закона.

ŞAKIRI SOLTANƏHMƏDİ SIYAMEK ALLAHVERDİ OĞLU
Baku State University
e-mail: Siamak.shaker@yahoo.com

THE RIGHT OF CONCERT THEFT IN IRAN AND AZERBAIJAN LOW

To accomplices in theft irrespective of indulgence presence severe punishments are applied. Partnership in theft in legal system of Iran is understood slightly more widely, than partnership in plunder in legal system of Azerbaijan. If from two accomplices of theft wanted, one is detained, and another will disappear, the detained thief will be punished on the basis of article 651 of the Law about punishments of Iran. Whether in that case remains to unknown persons there will be a hidden face is punished. At the same time, if to the persons who taking part in theft and have played it a key role, it was possible to disappear, in such cases the detained persons can't be exposed to prosecution under Law article 651.

Rəyçilər: h.e.d., prof., F.Y.Səməndərov, t.e.d. R.C.Süleymanov
BDU-nun Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının 14 oktyabr 2011-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 02)